

Kako je papež Frančišek s pomočjo naravoslovnih in družboslovnih ugotovitev izpeljal etiko.

Jurij Dobravec, za noemis.jarina.si, 2015-10-22

kot povzetek za Vera in razum: zaveznika ali nasprotnika? Kranjski misijon, Kranj, 22.10.2015.

Govoril bom o povezavi znanosti in vere v najnovejši papeževi okrožnici *Laudato si'* Hvaljen moj Gospod. Izhodišče kratke predstavitve so že vsem znani problemi, ki se pojavljajo v odnosu med človekom in ostalo naravo.

Ena od človekovih lastnosti, ki ga tudi dela človeka, je radovednost oz. želja po spoznavanju in doživljanju neznanega. Za prvo, *spoznavanje*, je večinoma potrebna neka dejavnost, raziskovanje, razum. Za *doživljanje* je potrebna odprtost, predanost, voljnost čutil. Za oboje je potrebna vera, prav posebna, dvojna vera. Namreč, znanstvenik mora verjeti, da onkraj znanega obstaja še neznano. Prav tako mora umetnik ali vsak človek verjeti, da še ni vseh navdihov doživel, da se mu torej lahko še zgodi kaj lepega, ... ali pa hudega. In če ima talent, ga bo potem izrazil.

Kot je dojemanje sveta v zahodni civilizaciji dvojno, od starih Grkov sem poznamo diametralno nasprotna idealizem in materializem, je tudi pogled na človeka danes dvojen, kot na telesno in kot na netelesno. A prav človek sam po lastni izkušnji tostranskega življenja ve, da sta njegov telesni in netelesni del neločljivo povezana. Izkušnje razuma ali čutenja ali čustev brez telesa namreč osebno nimamo. Prav tako nam izkušnja pravi, da bi se duh brez telesa nekako ne mogel izraziti, ne bi mogel komunicirati, in bi torej ostal sam sebi namen. Tako je tudi z vero: brez telesa je ni. Tudi brez del je ni, nam pravi sv. Jakob v svojem pismu.

V svetu, kakršnega poznamo, se pojavljajo stalne spremembe, neizmerna dinamika, in tudi vznikanje novega, t.i. *emergence*. Poznamo stopnje, po katerih so se nekako razporedile temeljne znanosti. V materialnem smislu sub- ali pred-atomarni ali svet, atomi, molekule, živi svet, ki se nadgradi v družbenost, misel, samozavedanje. V procesnem smislu osnovni fizikalni zakoni, tako statika kot gibanja, pravila kemijskih reakcij, zakonitosti ionskih prehodov na celičnih membranah, delitev in diferenciacija celic ob medsebojnih interakcijah, gibanja organizmov v prostoru, socialno obnašanje ekosistema npr. v rastlinski združbi na dolgi rok, pravila v mravljišču ali družbena pravila med ljudmi. In nenazadnje celotna evolucija živega sveta, ki se zdi celo smiselna in logična.

Vsaka naslednja od zgoraj naštetih stopenj izkazuje bistveno drugačne lastnosti od prejšnje. Iz lastnosti vodika in lastnosti kisika nikakor ne moremo izpeljati lastnosti vode. Iz entropijskega zakona, ki ga spoznavamo po znanem vesolju ni mogoče sklepati, da kemijski procesi v živem organizmu tečejo prav nasprotno, v gradnjo bolj zapletenih, celo izjemno zapletenih molekul, ki se "združujejo" v organe in se medsebojno "nadzirajo". Iz lastnosti posamezne vrste v ekosistemu ne moremo vedeti, ali bo ekosistem lahko kljuboval eroziji. Vse skupaj pa ja.

Govoril bom o znanosti, ki jo danes uradno ne uvrščamo v znanost. In morda celo ni znanost. To novo področje bi radi imenovali naravovarstvo, vendar ima beseda močno antropocentrično noto. Namreč

niti približno ni jasno, ali človek pri dejavnosti naravovarstva bolj varuje naravo, ali pravzaprav narava bolj varuje človeka. Prav tako ima izraz dokaj močno birokratsko vlogo v družbi, ki ji tako zmanjšuje celovitost.

Zato bomo za novo področje uporabili generični in začasni izraz *celostna ekologija*. Pri tem ne bomo prvi. Intenzivno ga uporablja papež Frančišek v svoji zadnji okrožnici.

Nova ekologija namreč za svojo učinkovito delovanje potrebuje celovitost, vznikniti mora sistem, ki bo razdrobljenost znanosti, ultraspecializiranost, zmogel z novimi metodami uporabiti v dobro sveta kot prostora in časa. In ključna prvina te celovitosti je vrednotenje. Tu stopimo na področje etike, nove (morda razširjene) etike, povsem praktične etike, na katero nekateri posamezniki opozarjajo že stoletje in pol, v zadnjih desetletjih pa se ji reče etika narave, ali z bolj aktivnim izrazom *naravovarstvena in okoljska etika*. In ključna razlika pri tem je, da smo pri humani etiki bili ljudje hkrati etični dejavnik in predmet etike. Zdaj pa gre za povsem novo razmerje, kjer je predmet etike zunaj nas. Zato ta etika nujno potrebuje znanje, in znanost, sicer ne ve o čem govori: in lahko morskega psa dodeli pravico plezanja po drevesih – češ, kdo pa je človek, da bi ribi prepovedal delati karkoli.

Morda bi lahko rekli, da se je dosedanja humana etika razvijala vzporedno, morda celo pred razvojem znanosti o človeku. Zdaj gre za obrnjene razmere: analitska znanost tako naravoslovja in tudi družboslovja, je daleč spredaj.

Za etiko zahodne civilizacije, ki trenutno duhovno prevladuje na zemlji, pa vemo, da izhaja iz mediteranskih kultur starega Egipta, Mezopotamije, Judokrščanstva in Grčije, in še več drugih. In ker se kaže, da je prav naša, zahodna civilizacija prevladujoči razlog za opazne spremembe na matičnem planetu, našem skupnem domu, je upravičeno pričakovati, da mora tudi etična rešitev koreniniti v tej civilizaciji. Če je sedanja družbena etika stopila na svojo pot pred dva tisoč leti, in še danes nismo usklajeni, kako ravnati s človekovim življenjem od spočetja do t.i. naravne smrti, lahko pričakujemo, da se bo tudi naravovarstvena etika še dolgo vraščala v um civilizacije in posameznikov. Morda prav tako tisočletja.

Papež Frančišek je jasno razbral znamenja časov in pri tem zaslutil *izjemno poslanstvo* katoliške Cerkve, ki je hkrati tudi *moralna moč zahodne* civilizacije. Že v prvem nagovoru, na sv. Jožefa 2013 je jasno povedal, da mu za stvarstvo ni vseeno, in da je svet urejen celovito, zato družba ne more stati kot nasprotje naravi.

Letos so njegove misli postale družbeni nauk Cerkve, ki nas kristjane pravzaprav zavezuje.

Očitno mu je bilo jasno, da brez podlage v znanosti, ne bo možno pripraviti trdnih etičnih navodil. Če bi na primer utemeljeval ključno etično smernico, ki je reče *ekološko spreobrnjenje*, zgolj v človekovi notranjosti, bi ne mogel govoriti o celovitosti Stvarstva. Vztrajal bi v razvojem modelu, ki ga je zahodna civilizacija uveljavljala skozi stoletja. Prenovljen odnos do stvarstva papež utemeljuje na podlagi procesov in sprememb, ki jih znanost dokazuje v svetu, ki je zunaj človeka, ki je celo toliko milijard let očitno povsem uspešno deloval brez človeka. Vsebinsko torej z vsebino. Ob tem – in to naj tu posebej poudarimo, čeprav se ne bomo spuščali v podrobnost – naredi jasno vzporednico z oddaljenimi ljudmi, ki jih pravzaprav naša civilizacija doumeva podobno kot naravo, dobesedno

skoraj kot neke naturščike tam nekje v Afriki in drugod po Jugu planeta. In še eno skupino obravnava, prav tako ljudi, to so naši zanamci, ljudi, ki bodo enako ljudje kot mi, in bodo imeli enake pravice pred Bogom kot mi, in je torej naša dolžnost ne le, da jim omogočimo tako življenje, kot ga imamo mi zdaj, ampak tudi razvoj in njihovo njihovitost. Kot rečeno, o tej temi zdaj samo toliko.

Vrnimo se k znanosti, ki podpira etiko. Pierre Teilhard de Chardin je moral pred Cerkvijo še komaj pred pol stoletja molčati o Bogu, a so njegove naravoslovne razprave takorekoč izključno hvalnica, en sam Laudato si'. Z molkom o Bogu je zaobjel judovskega Jahveja v njegovi neizrekljivosti in novozavezno skrivnost učlovečenja, prizemljitve Boga. Papež Frančišek je smel isto povedati naravnost. Greh je greh, grešnika se usmili Bog, in zato sem ga usmilimo tudi mi. Proti grehu pa je treba radikalno na vseh področjih, vzporedno in celovito. Začenši v notranjosti človeka, začenši v zaupanju, da nam znanstveni izsledki, ki so del procesov istega stvarstva in danih sposobnosti človeka, predvsem pa v veri, da je to mogoče, da je človek tega sposoben, da je torej sposoben popraviti kar je pokvaril ali vsaj za vnaprej se odpovedati uničevanju.

Kako je papež to storil?

Ne boste verjeli, ampak neverjetno evangeljsko premeteno.

Dve poti konvergirata. Spoznanje kot področje razuma na eni strani in občudovanje kot področje človekovega čutenja in doživljanja. Na eni strani aktivnost, na drugi pasivnost – a hkrati vse kar je vmes. In pri znanosti, ki jo opisuje sploh ne navaja referenc, čeprav te obstajajo – in jih je Schelnhuber moral objaviti posebej. Na drugi strani ste opazili tudi občudovalno držo do poezije sv. Frančiška Asiškega

Vendar se papež tu ne ustavi. Jasno pokaže, da znanost je, da stoji. Jasno pokaže tudi, da čutenje in občutki so, in da jih ne moremo zbrisati iz izkušnje. *A takoj naslednji trenutek vse to preseže*. Pokaže na presežno, na tisto, kar človekov um in človekove čute presega. Pokaže, da je znanost nemočna ne zato, ker bi bil človekov razum šibak ali ne bi bil (vsaj enkrat v prihodnosti) sposoben nečesa spoznati. Prav tako ne trdi, da smo se ustavili v čustvenem dožemanju in nas v prihodnje ne bo mogla presenetiti nobena lepota ali hudobija. Ne. Jasno je, vse je odprto. Čeprav mislimo, da smo že vsemogočni, nas papež dobesedno prizemlji, odsredini s pomočjo zgledov nemoči znanosti in še nedoživetega s področja čutov. Pokaže nam, da imamo še obilo dela, in da se moramo učiti sprejemati.

Pokaže nam še nekaj več. Še veliko več.

Pokaže nam, da človek, čeprav ni sposoben vsega tega presežnega vsebinsko razumeti, niti občutiti, celo ne verjeti, je **človek zmožen in sposoben doumevati, da presežno kot tako obstaja**. In ker doumevamo, da presežno obstaja, smo dolžni in prav enako sposobni do tega tudi vzpostavljati primeren odnos.

Papež nas, kristjane, dobesedno izstrelji v neznano, v presežno, v sublimno, nam pokaže, da je etika notranja akcija, ki je v nas že vsajena, ki jo moramo z aktivnostjo razuma znova in znova odkrivati, s sposobnostjo predanosti pa občutiti.

In to je veličina človeka, ustvarjenega po Božji podobi.